

LEILA HAAPARANTA

MILLAINEN ON FILOSOFINEN ONGELMA?

Sanotaan, että filosofia alkaa ihmettelystä. Niin kauan kuin elämme arkielämäämme, luotamme siihen, mitä havaitsemme ja mitä auktoriteetit meille kertovat, ja toimimme, kuten ennenkin olemme toimineet ja kuten muutkin toimivat, elämänasenteemme on epäfilosofinen. On tapana sanoa, että filosofiaa on siellä, missä esitetään kysymyksiä, ihmetellään tavanomaista ja epäillään sitä, mihin on totuttu ja mikä on turvallista. Tässä mielessä jokainen ajatteleva olento on aika ajoin filosofi. Mutta me kysymme, ihmettellemme ja epäilemme monenlaisia asioita, kuten kuinka lämmintä ulkona on, miksi puiden lehdet kellastuvat syksyisin, missä suomalaisten alkukoti on sijainnut, olisiko toinen maailmansota voitu välttää, mitä tarkoittaa kreikan kielen sana ”logos” tai kuinka on mahdollista, että koskaan ymmärrämme, mitä toinen ihminen tarkoittaa sanoillaan.¹

FILOSOFIAN ALKU

Voimme katsomalla lämpömittaria tai kysymällä luotettavana pitämältämme henkilöltä saada selville, kuinka lämmintä on ulkona, ja vastaus saattaa vaikuttaa käytännön toimiimme. Puiden kellastumista tai suomalaisten alkukotia koskevia ongelmia sanoisimme tieteellisiksi, sanan ”logos” merkityksen voimme tarkistaa sanakirjasta. Kun pohdimme, olisiko toinen maailmansota voitu välttää, tai ainakin silloin, kun ihmettellemme, kuinka on mahdollista, että ihminen koskaan ymmärtää toista, sanomme vaivavamme mieltämme filosofisilla kysymyksillä.

Filosofian perusoppikirjoissa luetellaan joukko kysymyksiä, joita sanotaan filosofian ongelmiksi. Tällaisia ovat esimerkiksi kysymykset, mitä oleva on, kuinka monta olevaa on, mikä on ihmisen mielen ja ruumiin suhde, onko maailmankaikkeus kausaalilakien alainen vai onko sillä jokin päämäärä, mitä voimme tietää, onko ihmisellä vapaa tahto ja onko valtio vapauden edistäjä vai riistäjä. Mutta kuten Sokrates aikanaan, olemme ehkä tyytymättömiä saadessamme vastaukseksi luettelon määritelmän sijasta. Yrittäkäämme siis saada selville, ei sitä, mitä kysymyksiä on kutsuttu ja kutsutaan edelleen filosofisiksi, vaan sen, mitkä ovat filosofisen ongelman olemukselliset piirteet, ne piirteet, jotka erottavat sen erityistieteiden ja arkielämän käytännön ongelmista. Emme sanoisi, että kysymykset, jotka koskevat suomalaisten alkukodin sijaintia, suomalaisten geeniperimää tai veropoliittisten toimien vaikutusta työllisyyteen, ovat filosofisia kysymyksiä. Yrittäessään ratkaista näitä ongelmia erityistieteilijä saattaa tosin päätyä filosofisiin kysymyksiin tai hänen tutkimukseensa on kätkeytynä filosofisia kannanottoja; jos hän nämä huomaa

ja kääntyy tarkastelemaan omaa päättelyään ja tausta-oletuksiaan, hän tulee asettaneeksi itselleen filosofisia ongelmia. Erityistieteilijää ei yleensä veloiteta toimintaan, jota sanotaan filosofiseksi itsereflektioksi, vaikkakin se saattaisi olla nykyistä useammin paikallaan; sen sijaan tällainen tieteen arviointi ja kritiikki on nimenomaan filosofian tehtävä. Tavat päätellä, tavat järjestää kokeita ja hankkia empiiristä aineistoa, tavat analysoida aineistoja, tavat rakentaa malleja tai teorioita ovat tiedeyhteisön perintöä ja arkikäytäntöä, ne ovat se auktoriteetti, jonka varassa tutkimustoiminta lepää. Mutta usein sekä arkielämässä että tieteenharjoituksessa käytäntöjen alkuperä on unohtunut ja sen myötä niiden oikeutus, sikäli kuin sitä on ollut. Siksi, kun filosofi kääntyy katsomaan tieteenharjoitusta, hänen pitää etsiä käytäntöjen oikeutusta, eikä hänen tutkimuksensa tulokseksi voi tietenkään kelvata eikä ainakaan riittää modernin tieteen ylivertaisuuden julistus.

Mutta filosofit tekevät paljon muuta kuin tarkkailevat tieteenharjoitusta. Mikä siis erottaa filosofisen ongelman erityistieteellisestä ongelmasta? Sanotaan, että filosofinen ongelma ei synny siksi, että meillä olisi liian vähän kokemustietoa eli empiiristä tietoa. Sanotaan myös, että filosofinen ongelma ei ratkea siten, että tehdään havaintoja tai tieteellisiä kokeita. Filosofisia ongelmia pidetään luonteeltaan käsitteellisinä ja yleisinä, järjen ongelmina. Filosofissa on tosin nykyään näkyvänä naturalismiksi kutsuttu suuntaus, jonka kriitikoita olivat vuosisadan alussa sekä fenomenologit että analyttiset filosofit, siis kuluneen vuosisadan kahden valtavirtauksen edustajat, mutta joka palasi analyttiseen perinteeseen 1950-luvulla; naturalismin paluuta voidaankin pitää yhtenä tämän suuntauksen hajojamisen merkinä. Kun vielä analyttisen perinteen varhaisvaiheen klassikossa *Tractatus*-teoksessa todetaan, että Darwinin teoriolla ei ole enempää tekemistä filosofian kanssa kuin millään muullakaan luonnontieteellisellä hypoteesilla eikä filosofia ole luonnontiede, nykyään monet filosofit korostavat naturalistisesti, että filosofian ja

erityistieteellisen tai muun empiirisen tiedon välillä ei olekaan jyrkkää eroa vaan että kaikki tieto on viime kädessä empiiristä. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta, joihin kuuluu esimerkiksi yhdysvaltalainen kielen ja kognition tutkija Jerry Fodor, filosofeja ei ole kuitenkaan liemmin nähty laboratorioissa kokeita tekemässä. Sen sijaan he saattavat vedota filosofisessa argumentaatiossaan uusiin tieteen tuloksiin. Näin tapahtuu usein esimerkiksi ns. mielen tai kognition filosofiassa ja myös kasvatustieteiden ja yhteiskuntafilosofiassa. Vaikka erityisesti kuluneen vuosisadan analyttisessä perinteessä on enemmän kuin koskaan filosofian historiassa käytetty logiikan ja matematiikan metodeja, harvassa ovat ne ajattelijat, jotka sanoisivat, että filosofisia ongelmia voisi ratkaista aukottomin loogisin tai matemaattisin todistuksin.

Filosofian perinteessä on myös puhuttu filosofian ensimmäisestä kysymyksestä. Uuden ajan modernissa filosofiassa on pohdittu, mitä voimme tietää ja mikä on tiedon alkuperä. Martin Heidegger nosti fundamentaaliontologiasaana ensimmäiseksi kysymyksen, mitä on ihmisen oleminen. Emmanuel Levinas piti etiikkaa ensimmäisenä filosofiana. Se, minkä ajattelijat kohottaa ensimmäiseksi kysymykseksi, kertoo myös siitä, mitä hän pitää filosofian tehtävänä, mitä hänen mielestään kannattaa ja pitää kysyä. Tietenkin myös ulkopuoliset tahot, erityistieteet ja yhteiskunta, säätelevät filosofien toimintaa ja ovat jotakin mieltä siitä, mitä filosofien kannattaisi tutkia. Se, joka miettii, mitkä ovat kansalaisen velvollisuudet valtiossa, voi oikeuttaa tässä yhteiskunnassamme ongelmanasettelunsa hiukan vaivattomammin kuin se, joka haluaa tutkia, mikä on ihmisen henkisen ja ruumiillisen puolen suhde, ovatko luvut olemassa tai mitä oleva on. Filosofit, jotka pohtii sanan ”olla” merkitystä, ei voi luvata tuottavansa ratkaisumalleja yhteiskuntamme ajankohtaisiin ongelmiin. Moni filosofisten ongelmien parissa askaroiva ja mielestään tärkeän oivalluksen saanut tutkija, joka astuu selittämään pohdintaansa suurelle yleisölle, voi myös usein todeta Wittgensteinin sanoin:

”Filosofisten ongelmien ratkaisua voidaan verrata sadun lahjaan, joka näyttää taikalinnassa lumoavalta, mutta kun sitä katsoo ulkona päivänvalossa, se ei olekaan muuta kuin tavallinen raudanpala.” (*Yleisiä huomautuksia*, s. 45)

FILOSOFIANHARJOITUKSEN KÄYTÄNNÖISTÄ

Saadakseni otteen siitä, miten filosofisten ongelmien luonne ja filosofian tehtävä voitaisiin ymmärtää, tarkastelen lähemmin kuluneen vuosisadan filosofianharjoituksen käytäntöjä. Otan esimerkiksi angloamerikkalaisen analyttisen perinteen, joka on näkyvästi vaikuttanut myös suomalaisessa filosofiassa usean vuosikymmenen ajan. Seuraavaa esitystäni voisi kutsua vaikkapa Wienin piirin filosofian ja analyttisen perinteen diagnoosiksi.

Yksi 1900-luvun merkittävistä filosofeista kirjoittaa seuraavasti:

”Filosofian varsinainen tehtävä on kaikkina aikoina sama: sen päämääränä on henkisen elämän tasapainoinen täydellistyminen sikäli kuin tämä päämäärä on saavutettavissa intellektuaalisin keinoin. Jos filosofialla siis on kaikkina aikoina sama tehtävä suoritettavanaan, kysymys, mikä sen tehtävä olisi nykyäänä, näyttäisi ratkaistulta. Mutta ne erityiset tehtävät, jot-

ka filosofianharjoituksen täytyy asettaa itselleen, eivät ole riippuvaisia pelkästään ylimmistä päämääristä, jotta se tavoittelee, vaan myös ja tietenkin aivan erityisesti olosuhteista, jotka se kohtaa aikakauden henkinessä elämässä, ja juuri tällaisten tehtävien suorittaminen kuuluu filosofialle.”

Omaa aikaansa filosofimme kuvaa seuraavasti:

”Ei varmaankaan ole syytä epäillä, että arvojen muutos, joka on käynnissä useilla alueilla, vaatii aivan erityisesti yleisimpien filosofisten näkemysten pohdintaa. Tähän liittyy myös nykyisen henkisen ja aineellisen elämän pirstaloituminen ja erikoistuminen. Pelkästään pysyäkseen pystyssä moninaistunut kulttuurimme tarvitsee paljon välineitä, joiden rakentaminen ja ylläpito vaatii suunnattomasti inhimillistä energiaa, ja tästä tulee monien ihmisten ja ihmisjoukkojen elämän sisältö. Tällä tavoin kulttuurin välineistä tulee yksilön elämän tarkoitus, hänen horisonttinsa kapenee, hän menettää laajan näkemyksensä, hänen käsityksensä olemassaolon päämääristä ja merkityksestä hämärtyvät, hänen käsityksensä elämän arvoista murenevat. Kun arvioidaan modernia kulttuuria, on tapana puhua sen suurista teknisistä saavutuksista, [...] mutta usein unohdetaan, että nämä ovat kaikki vain välineitä, eivät lopullisia päämääriä, sillä jälkimmäiset ovat aina luonteeltaan henkisiä, [...] Lopullisten päämäärien pohdinta, toisiinsa monimutkaisesti kietoutuvien keinojen ja päämäärien suhteiden pohdinta – tätä aikamme todella tarvitsee, ja se on aidosti filosofinen tehtävä.”

Kirjoittajamme sanoo myös, että riippumattomuus auktoriteeteista on kaiken filosofian ehto: filosofia alkaa siellä, missä auktoriteettien kunnioitus päättyy. Kirjoittaja on Moritz Schlick, ja artikkeli on hänen virkaanastujaisluentoonsa ”Die Aufgabe der Philosophie in der Gegenwart” (”Filosofian tehtävä nykypäivänä”) vuodelta 1911. Lainaamani teksti sopii hyvin myös tähän päivään. Tosin kun Schlick mainitsee aikansa suuret tekniset saavutukset, hän ottaa esimerkeikseen lennättimen ja lentokoneen; me luultavasti valitsisimme toiset esimerkit.

Schlick ei ole tunnettu näistä puheistaan. Sen sijaan on olemassa toinen, kuuluisampi kirjoitus, josta hänet muistetaan paremmin. Se on Wienin piirin loogisen positivismin ohjelmanjulistus, piirin tieteellisen maailmannäkemyksen esitys vuodelta 1929, ja Schlick oli piirin perustajajäsen. Wienin piirin ohjelmallisesta kirjoituksesta näkyy, että sen jäsenet ovat lumoutuneet uuden logiikan, Gottlob Fregen, Bertrand Russellin ja A.N. Whiteheadin kaavakielen, merkityksestä inhimilliselle ajattelulle; vanha metafysiikka on heidän mukaansa kiinni luonnollisessa, ei-formaalissa kielessä, jonka epäselvyyksistä ja harhoista ajattelu pitää vapauttaa; järjen valon tuojana on uusi kaavakieli. Valistuksen pyrkimys, jonka nimeen Schlick vannoi myös virkaanastujaisluennossaan, tulisi näin toteutumaan. Olevaisen luonnetta pohtivien filosofien väitteet ovat Wienin piirin mukaan näennäisväitteitä, ne ilmaisevat sinänsä arvokkaita elämäntuntoja, joiden oikea ilmaisuväline on kuitenkin taide. Paitsi logiikka, metafysiikan tuomariksi nostettiin empiria, aistikokemus; metafysiikat olivat kuvitelleet, että he voisivat yrittää tuntea maailmaa ja ajattelua käyttämättä aistihavaintoa, empiiristä kokemusta, tieteellisiä tosiseikkoja tukena. Ohjelmanjulistuksessa todettiin, että tieteellinen maailmankatsomus tuntee vain empiiriset olioita koskevat väit-

teet ja analyyttiset logiikan ja matematiikan väitteet. Filosofin tehtävä on piirin jäsenten mielestä selvittää, mikä on formaalisesti mahdollista; tiede valitsee näistä vaihtoehdoista sen, mikä parhaiten sopii yhteen empirian kanssa. Nämä filosofit uskoivat, etteivät metafysiset ja muut perinteiset filosofiset ongelmat ole aitoja ongelmia lainkaan vaan ajatteluvirheitä, jotka johtuvat kielen sekaannuksista. He siis julistivat, että uusi formaalinen ideaalikieli vapauttaa meidät näistä ajatusharhoista. Vuonna 1932 ilmestyi Rudolf Carnapin ”Überwindung der Metaphysik durch logische Analyse der Sprache”, jossa Carnap tarkastelee Heideggerin lauseita ja toteaa, että metafysiikon lauseet eivät ole tosia eivätkä epätosia, vaan mielettömiä. Kritisoidessaan tällaista näkemystä suomalainen filosofi, sittemmin Turun yliopiston professorina toiminut Sven Krohn kirjoitti vuonna 1953 ilmestyneessä kirjassaan *Definitionsfrage und Wirklichkeitsfrage: Zum Studium der Natur der analytischen Philosophie* (s. 10) metafysiikasta seuraavasti:

” ... eri metafysiset opit tarjoavat meille aitoja rationaalisia maailmaan ja elämään liittyviä näkemyksiä ja opettavat meille, eivät sitä, miten asiat ovat, vaan sen, miten asiat voisivat olla.”

Krohnin mukaan perinteiset filosofiset ongelmat ovat ratkeamattomia, mutta kuitenkin aitoja ongelmia.

Edellä mainitsemani Moritz Schlick oli Wienin piirin jäsenistä se, joka eniten kirjoitti ja luennoi filosofian luonnetta koskevista kysymyksistä. Vuoden 1930 kirjoituksessa ”Die Wende der Philosophie” hän toteaa olleensa väärässä, kun ajatteli aiemmin, siis esimerkiksi virkaanastujaisluentonsa aikoihin, että filosofia olisi tieteen perusta ja huippu eli että perusta koostuisi tietoteorian lauseista ja huippu metafysiikan lauseista, olevaista kokonaisuudessaan koskevasta opista. Vuonna 1931 hän kirjoittaa filosofian tulevaisuudesta ja toteaa, että filosofianharjoitus ei ole samanlaista kuin tieteenharjoitus. Filosofia ei päädy to- tuuksiin vaan pyrkii tekemään selväksi, mitä sanat ja lauseet tarkoittavat. Filosofit eivät Schlickin mukaan esitä teorioita eikä filosofiaa voi jakaa eri oppialoihin. Schlick ajattelee myös, että jos jokin filosofian osa-alueena pidetty alkaa näyttää tieteeltä, se lakkaa olemasta filosofiaa. Hänen mielestään filosofia on toisaalta elämänviisautta, jota ei voi opettaa, ja toisaalta kaavan- kirjoitustoimintaa, yritystä auttaa tieteen kielen kehittämässä ja yritystä vapauttaa ajatuksemme sekavista opeista täsmällisen kielen avulla, antaa ajatuksille rauha, jota filosofoiva ihminen kaipaa ja tavoittelee. Toisin kuin modernin logiikan pioneirit, Schlick ja muut Wienin piirin jäsenet sivuuttivat sen, että uusi logiikan kieli oli filosofisesti latautunut, että se itse sisälsi metafysisiä tausta- oletuksia.

Muutamien Wienin piirin ajattelijoiden filosofiakäsitys ja filosofianharjoituksen käytäntö alkoivat muuttua 1930-luvulla. Tuolloin muotoutui näkemys, jonka mukaan on olemassa filosofisia teorioita, erityisesti, että filosofi voi esittää kieltä ja sen ilmausten merkityksiä koskevia teori-

oita. Se analyyttinen perinne, joka on ollut näkyvintä Suo- messakin viime vuosikymmeninä, on tämän opin läpäise- mä. Sen mukaan tieteellistä tutkimusta tekevien filosofien tehtävä on esittää erilaisia ei-empiirisiä teorioita tai tekstintulkinnan malleja, joiden avulla voidaan vastata hyvin rajattuihin ongelmiin, kuten ”Millä perusteella sanomme, että henkilö A hetkellä t on sama kuin henkilö B hetkellä t?”, ”Miten analysoidaan lause ‘A tietää enemmän kuin B?’”, ”Millainen oli Aristoteleen käsitys valtiosta?” ja ”Onko yksityinen kieli mahdollinen?”. Tieteellistä tutki- musta tekevä filosofi uskoo, että filosofinen tutkimus voi ratkaista tällaisia hyvin rajattuja ongelmia, siis tuottaa tutkimustuloksia. Osa viime vuosikymmenien analyytti- sen filosofian käsittelemistä ongelmista voidaan luonte- vasti ymmärtää kielitieteellisiksi, ja voikin sanoa, että paitsi matemaattinen logiikka, myös kieliteoria, on irron- nut filosofiasta omaksi oppialakseen; sen teorit, esimer- kiksi semanttisista teorioista mahdollisten maailmojen semantiikka tai peliteoreettinen semantiikka, ovat filoso- fisista opeista syntyneitä, mutta ne ovat luonteeltaan eri- tyistieteellisiä teorioita, joiden filosofinen oikeutus on saatta- nut jopa unohtua. Teorioina, jotka käsittelevät luonnollisen kielen lauseita, ne ovat muuntuneet erityistieteellisiksi teo- rioiksi, mutta niiden perusteiden tutkimus, itserefleksio, esi- merkiksi, mikä oikeastaan on mahdollinen maailma, kuuluu filosofian piiriin.

filosofian piiriin.

Totesin edellä, että Wienin piiri etsi ongel- mista vapautumista, ajatusten rauhaa täs- mällisen loogisen kie- len avulla. Tämä pla- tonistinen kaipuu, jota ei sellaiseksi tunnisi- tettu tai tunnustettu, eli analyyttisessä pe- rinteessä myöhem- minkin, mutta myös fi- losofian suuret ongel- mat palasivat, tosin vain filosofianharjoi- tuksen taustalle. Suu- ria kysymyksiä ei ole ollut tapana kysyä suoraan, vaan on ase- tettu rajallisia ongel- mia, ja näille on ajatel-

tu voitavan esittää ratkaisuja, koska on kehitetty sopivia formaaleja ja ei-formaaleja teorioita ja työkaluja, ongel- manratkaisuvälineitä. Vaikka filosofisen ongelmanrat- kaisun ajatus on vieras mannermaiselle filosofialle, tässä kohdin analyyttinen filosofianharjoitus ja vaikkapa Hei- deggerin filosofointitapa eivät poikkea aivan niin jyrkästi toisistaan kuin usein esitetään. Myös Heideggerin olemi- sen analyysissa on sama tarkkuuden vaatimus: Heidegger haastaa teoksessaan *Sein und Zeit* sen näkemyksen, että oleminen käsite on tyhjä, että me jo kuvittelemme ymmärtävämmä, mitä oleminen on. Heidegger esittää tär- keän huomion: ei ole vain niin, ettemme osaa vastata ole- mista koskevaan kysymykseen, vaan kysymys itse on hä- märeä ja vailla suuntaa; siispä se täytyy muotoilla adekvaatisti. Toisin kuin analyyttisessä filosofiassa, man- nermaisessa perinteessä suurten filosofisten ongelmien yhteys pieniin kysymyksiin ja filosofisten ongelmien hie- rarkia, arvojärjestys, on kuitenkin pidetty näkyvillä.

Moritz Schlick siis sanoi virkaanastujaisluennossaan

vuonna 1911, että filosofian päämääränä on henkisen elämän tasapainoinen täydellistyminen sikäli kuin tämä päämäärä on saavutettavissa intellektuaalisin keinoin. Edelleen hän totesi, että filosofian tehtävä on taistella henkisen ja aineellisen elämän pirstaloitumista ja erikoistumista vastaan ja pitää esillä olemassaolon merkitystä ja elämän arvoja koskevia kysymyksiä. Kuitenkin kulunut vuosisata on siinä perinteessä, jonka yhtenä alkuunpanijana Schlick oli, merkinnyt filosofian itsensä pirstaloitumista. On kehitetty ontologisia, tieto-opillisia ja semanttisia sekä arvoja ja ihmisen toimintaa koskevia filosofisia teorioita ja erilaisia käsittevälineitä ja tekniikoita. Parin viime vuosikymmenen aikana on myös tieteellisen tutkimuksen mallin mukaisesti erotettu filosofinen perustutkimus soveltavasta filosofiasta, ja on syntynyt kuva filosofiasiantuntijasta, joka tuo erilaisissa ongelmatilanteissa filosofisen näkökulman sosiologisen, psykologisen tai taloustieteellisen näkökulman rinnalle. Soveltava filosofi soveltaa useimmiten filosofista käsite- ja argumentaatioanalyysia käytännön ongelmatilanteisiin, mutta on myös mahdollista – ja filosofeilta odotetaan –, että heidän muukin filosofinen, esimerkiksi tietoteoreettinen tai moraali- ja yhteiskuntafilosofinen perustutkimuksensa, jota harjoitetaan akateemisessa yhteisössä, olisi sovellettavissa konkreettisisä tilanteissa ja poikisi käytännön ongelmiin soveltuvia ratkaisumalleja, esimerkiksi, miten oppimista voitaisiin tehostaa tai miten ihmiset paremmin hallitsisivat omaa elämäänsä. Filosofin puheenvuorot ovat paikallaan, jos ne lisäävät ihmisten itseymmärrystä, siis palvelevat Schlickin kuvaamaa päämäärää, ja jos filosofeilta ei odoteta nopeita vastauksia. Onneksi ei ainakaan vielä ole näkyvissä sellainen tulevaisuus, jossa filosofia ymmärrettäisiin ns. behavioralistisen tieteenkäsitteyksen mukaisesti, jossa siis filosofian ongelmat eivät enää olisi edes tietoa vaan pelkästään käytännöllistä päätöksentekoa koskevia ongelmia.

FILOSOFIEN TEHTÄVISTÄ JA FILOSOFIAN TEHTÄVÄSTÄ

Viime vuosikymmeninä on vanhan, suuria ikuisia kysymyksiä vaivalloisesti pohtivan filosofityypin rinnalle nousut tehokas filosofitutkija, joka tuottaa filosofisia tutkimustuloksia, ja lausuntoja antava filosofi, joka akateemisen asiantuntijuutensa nojalla ottaa kantaa arkielämästä ja yhteiskunnan todellisuudesta nouseviin kysymyksiin ja jolta saatetaan odottaa nopeita ratkaisuja ja päätöksentekosuosituksia. Filosofit eivät suinkaan jakaannu kolmeen ryhmään näiden tehtävien perusteella, vaan yksi ja sama henkilö saattaa olla jopa kaikissa kolmessa roolissa. Näistä rooleista suurten kysymysten pohtijan rooli on kuitenkin jäänyt taka-alalle. Vastikään ilmestyneessä Amerikan Filosofisen Yhdistyksen vuosijulkaisussa professori Robert Audi esittää, että Yhdysvalloissa filosofian tämänhetkisiä ongelmia ovat muiden muassa perustutkimuksen vähäinen rahoitus ja epätasapaino perus- ja soveltavan tutkimuksen välillä. Filosofian kannalta pääongelma on kuitenkin toisaalla, nimittäin siinä, että perus- ja soveltavan tutkimuksen välisen erottelun oletetaan itsestään selvästi soveltuvan filosofiaan.

Viittasin aiemmin Sven Krohnin näkemykseen, jonka mukaan suuret filosofiset ongelmat ovat ratkeamattomia mutta tämä ei merkitse, ettei filosofisiin kysymyksiin voitaisi vastata. Filosofian tehtävä on rakentaa ja arvioida mahdollisia vastauksia. Monet filosofit ovat tosin myös ajattelun pitkän historian aikana nostaneet jotkin vastaukset ylitse muiden ja luoneet oppijärjestelmiä. Filosofia on kuitenkin lakannut siellä, missä oppi on sulkeutunut,

missä sitä ei enää ole kyseenalaistettu. Tieteestä kirjoittavat toimittajat saattavat käyttää sellaisia otsikoita kuin ”Onko tiede ratkaisemassa elämän arvoituksen?” tai ”Onko tiede ratkaisemassa maailmankaikeuden synnyn arvoituksen?”, vaikka ei ole edes ilmeistä, että tällaisten arvoitusten ratkominen kuuluisi tieteen tehtäviin. En usko koskaan näkeväni otsikkoa ”Onko filosofia ratkaisemassa olemisen arvoituksen?” tai ”Onko filosofia pääsemässä perille siitä, mikä on oikein ja mikä väärin?”. Kuitenkin juuri tällaiset ongelmat ovat filosofisia. Jokapäiväisessä tutkimustyössään filosofi tarkastelee pienempiä ongelmia, ja tämä pätee riippumatta siitä, mihin suuntaukseen tai koulukuntaan hän kuuluu. Jotta kyseessä olisi filosofia, tutkijan on kuitenkin nähtävä, mikä on pienten kysymysten yhteys perustaviin ongelmiin. Suuret kysymykset ovat ratkeamattomia, ja juuri tämä tekee niistä filosofisia. Millaisia siis ovat filosofiset ongelmat, joista filosofeiksi kutsutut henkilöt ovat viime kädessä kiinnostuneita? Filosofin tehtävä on paradoksaalinen: hän yrittää ratkaista sellaisia ongelmia, jotka hän uskoo ratkaisemattomiksi ja joiden hänen, ollakseen filosofi, pitää myös uskoa olevan ratkaisemattomia. Kuten monet Platonin sokraattiset dialogit, hänen pohdintansa päätyvät aporiaan. Suhde ratkeamattomaan synnyttää asenteen, jota kutsuisin eettiseksi, ja juuri tämän asenteen vuoksi filosofialla voi myös olla yhteiskunnallista merkitystä, vaikka se ei tuottaisikaan täsmällisiä poliittisia ohjelmia tai konkreettisia toimintasuosituksia.

Ihmiselle on ominaista halu selvittää ymmärryksensä avulla ongelmia, joiden jo alun alkaen uskotaan jäävän ymmärryskyvyn ulkopuolelle, ja tämä halu tekee myös arki-ihmisestä filosofin. Yhteiskunnan arvot paljastaa se, yritetäänkö tällaista ajattelutoimintaa estää, koska se ei tuota nopeita voittoja, vai kannustetaanko ihmisiä tähän ja tuetaanko niitä, jotka haluavat harjoittaa filosofista pohdintaa systemaattisesti ja inhimillisen ajattelun pitkään historiaan perehtyen. Filosofista ei saa nopeaa ja tehokasta ongelmanratkaisutiedettä. Päinvastoin, kuten Wittgenstein toteaa *Yleisissä huomautuksissaan*, filosofian juoksukilpailussa voittaa se, joka pystyy juoksemaan hitaimmin, se, joka saapuu viimeisenä maaliin.

VIITE

1. Leila Haaparannan virkaanastujaisesityelmä 1.10.1999

KIRJALLISUUS

- Robert Audi, ”Philosophy in American Life: the Profession, the Public, and The American Philosophical Association”, julkaisussa *Proceedings and Addresses of The American Philosophical Association*, Vol 72, No. 5, 1999, s. 139 - 148.
- Rudolf Carnap, ”Überwindung der Metaphysik durch logische Analyse der Sprache”, *Erkenntnis II*, 1932, s. 219 - 241.
- Martin Heidegger, *Sein und Zeit* (1927), Niemeyer, Tübingen, 1979.
- Sven Krohn, *Definitionsfrage und Wirklichkeitsfrage: Zum Studium der Natur der analytischen Philosophie*, Helsinki, 1953.
- Moritz Schlick, *Gesammelte Aufsätze 1926 - 1936*, Gerold & Co., Wien, 1938.
- Moritz Schlick, *Philosophical Papers, Vol. I (1909 - 1922), Vol. II (1925 - 1936)*, ed. by H.L. Mulder and B.F.B. van de Velde-Schlick, Vienna Circle Collection 11, D. Reidel, Dordrecht, 1979.
- Der Wiener Kreis, ”The Vienna Circle of the Scientific Conception of the World” (”Wissenschaftliche Weltauffassung, Der Wiener Kreis”, 1929), teoksessa M. Neurath and R.S. Cohen (eds.), *Otto Neurath: Empiricism and Sociology*, D. Reidel, Dordrecht, Boston, 1973, s. 301 - 318.
- Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921), Routledge & Kegan Paul, London, 1961.
- Ludwig Wittgenstein, *Vermischte Bemerkungen, Eine Auswahl aus dem Nachlass*, ed. G.H. von Wright, assisted by H. Nyman, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1994; suomeksi teoksessa *Yleisiä huomautuksia*, suom. H. Nyman, WSOY, Porvoo, 1979.